

KROONIK

JUTUSTAB

JÜRIÖÖ

ÜLESTÕUSUST

RK

» Ilukirjandus ja Kunst «

Tallinn 1945

EESTLASTE
VABADUSVÕITLUS

MIS ALGAS

JÜRIÖÖL

AASTAL

1343

NII JUTUSTAB

BARTHOLOMÄUS
HOENEKE

KIRJUTATUD

RIIMKROONIKA

MIS SIIN ON

EDASI ANTUD

JOHANN
RENNERI

KROONIKA JÄRGI

TÕLKINUD

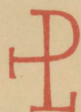
HANS
KRUUS

TEKSTI KIRJUTANUD

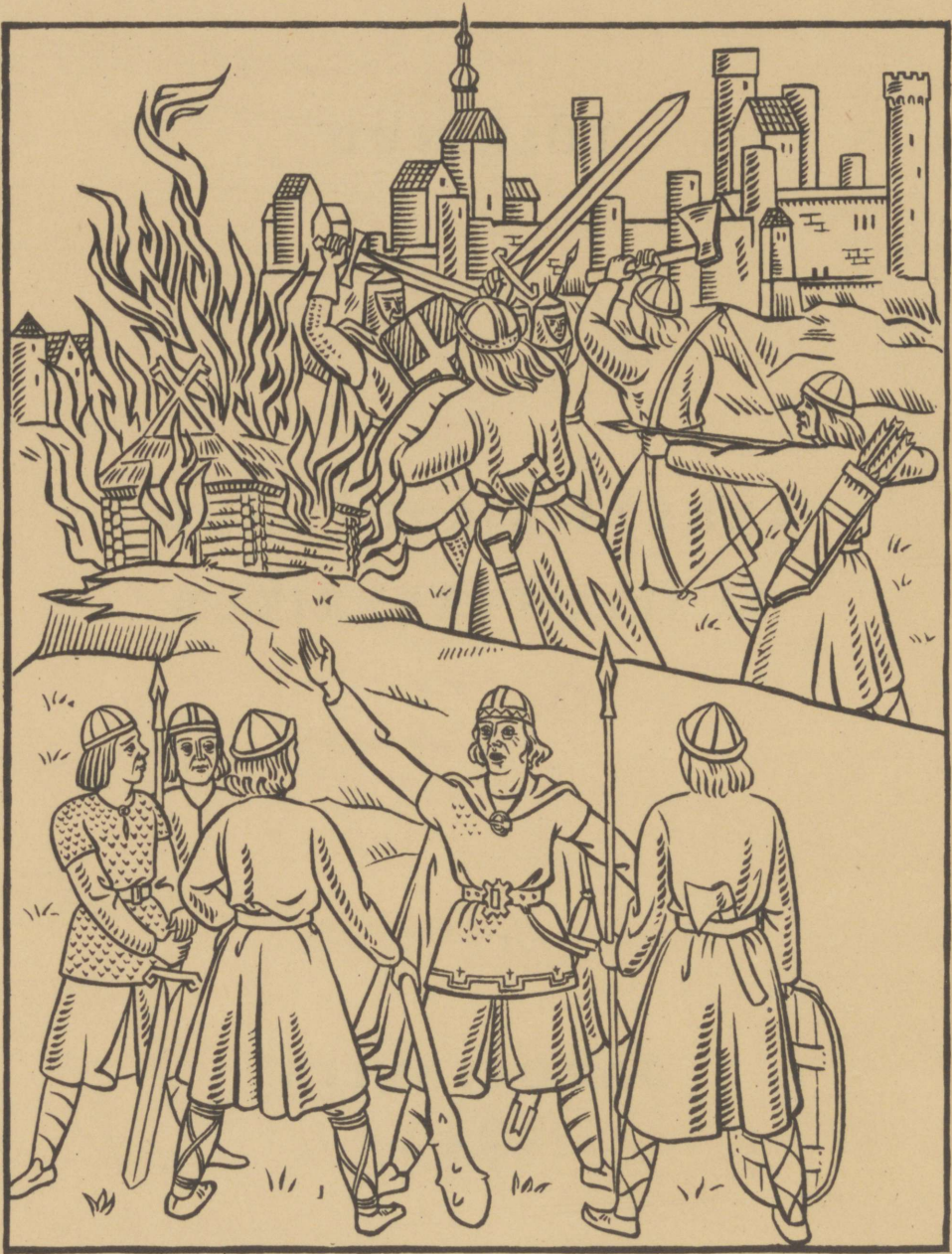
JA ILLUSTRERINUD

PAUL
LUHTEIN

JAROSLAVLIS

1943

ASTAL 1343, nüha Jüri
õõl sündis suur tapmine Haerjus, sest eestlased Haerjus
tahtsid endile oma kuningaid saada ja hakkasid asjaga
nü peale. Ühel mäekünkal asus maja; selle tahtsid nad
nühal Jüri õõl põlema süüdata; siis tahtsid nad samal
ajal kallale tungida ja hukata kõik sakslased ühes nais
te ja lastega. See siis nü ka sündis, sest nad hakkasid
maha tapma neitseid, naisi, sulaseid, ümmardajaid, aad-

list ja mitteaadlist noori ja vanu; kõik, kes olid saksa verest, pidid surema.

Pärise kloostris löid nad maha 28 munku ja süütasid kloostri põlema. Nad põletasid maha kõikide aadlike mõisad, käisid maa risti-rästi läbi ja hukkasid kõik sakslased, kelle kätte said.

Süis valisid nad neli eesti talupoega kuningaiks. Nad sehtisid need kullatud kannustega ja kirjude kuubedega, panid pähe neitsikroonid (kullatud, nagu see tol ajal pruugiks oli), mis nad olid roovinud, ja tõmbasid kullatud vööd ümber keha: see oli nende kuninglik ehe. Kes naistest ja lastest meeste käest pääsesid, neid löid mittedaksa naised surnuks, põletasid maha kirikud ja mõisad.

Kui see kõik oli sündinud, läksid kuningad eestlastega edasi ja piirasid Tallinat kümne tuhan-

de mehega.

Seal löid nad rüütleid. Nad olid aga mures, et kui nad võrast abi ei saa, siis ei suuda nende

valitsus kauemaks püsima jääda. Sellepärast saatsid nad Rootsi Turu foogti juure abi saama ühes teatega, et nad kõik sakslased

Elarius on hukanud, sest et need neid on püüanud, ikestanud ja vaevanud ning et nad oma suure raske töö eest kuiva leibagi ei saa; selle eest on püüanud sakslased karistust kandma. Kui tema nüüd võtaks neile head nõu ja toetust anda, siis tahaksid

nad tema alamaiks hakata; Tallinna on nad ümber püüanud, selle tahaksid nad temale ilma mõõgaloogita üle anda. Foogt lubas suure väega varssi nende juures olla. Nii

tulid saadikud rõõmuga jälle Tallinna alla, tõid teate, et foogt varssi suure väega päralt jõuab.

Lähemal päevil pärast seda löid ka läänemaala-
sed kõik sakslased, kelle nad kätte said, surmaks,
nagu see Harjus oli sündinud, mürasid Haapsalut
ja hukkasid Läänemaal 1800 inimest, noori ja vanu.

Selles hädas põgenes igauks, kes pagema sai. Nii
tulid mehed, naised ja lapsed paljalt ja kingita
Päidesse ja teatasid foogtile sellest hirmsast tap-
misest, mis Harjus oli sündinud. Nii tulid varssi kir-
jad ka Läänemaalt samasuguse sisuga. Sellest kir-
jutas foogt kürestil ordumeistrile. Kohe saatis meis-
ter eestlaste juurde orduvenna, kes nende keelt oskas
ja keda nad tundsid, ja laskis neile ütelda, et temale
on suurest tapmisest, mille nad korda saatnud, teada
antud; nüüd tahtvat tema nüünapäeval peale nüha ris-
tipäeva Päidesse tulla. Sinna pidid nad laskitama
oma saatkonna. Nii tahtis ta teada saada, mis põh-
jus neil selleks mässuks oli, ja kui sakslased süüdi-
süs tahtvat ta hoolega müüda, et kõik asjad jälle heaks

saaksid. See oli eestlastele väga meelepärasest, sest nad võisid väga hästi mõelda, et nad ei suuda sõda meistri vastu mitte kaua pidada.

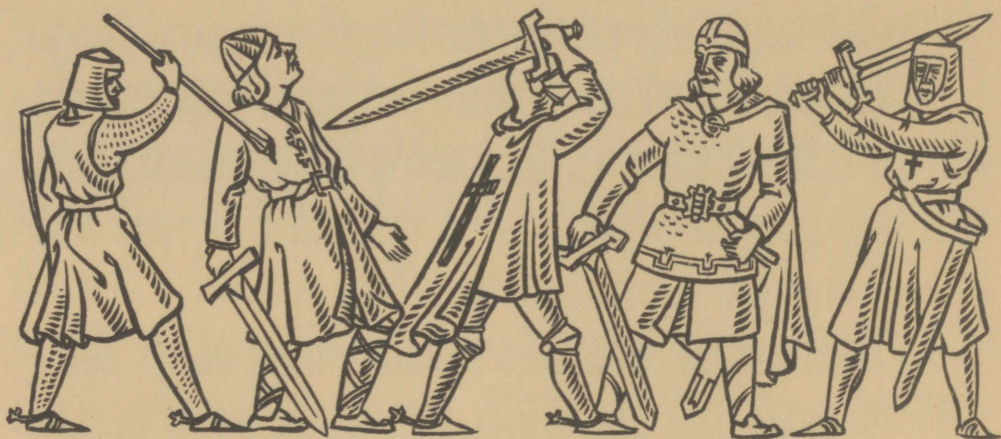
Meister tuli Põidesse ja käskis omi, et nad kõik talle järele tuleksid, samuti ka need, kes Riia piiskopkonnast.

Ühel päeval ratsutasid 500 eestlast Ravenicki külla, kaagitasid ja põletasid seal võtsid suure karja loomi ja tahtsid neid ühes viia Tallinna alla, laagrisse. Seda märkas vend Johann Witte, Kursi komtuur, sai Põide marssali ühes teiste Järva teenritega enesele appi, tungis külla eestlastele kallale ja tappis neist 300, teised pääsesid sealt põgenema. Sellest teatati meistritele kirjalikult; see oli väga rõõmus ja tuli Põidesse, nagu ülal tähendatud. Sinna tulid ka vend Goswin von Herike, Viljandi komtuur, vend Dirck von Rambouw, Riia komtuur, vend Wilcken von Ilsede, Järva foogt, vend Hermann von Nesen, vend Andres von Steinberch ja veel teisi suuri orduisandaid. Sinna tulid ka Tallinna piiskopp ja eestlaste

neli kuningat kolme sulasega. Süss küsis meister neljalt kuningalt, miks nad süs ometi sakslasi, noori ja vanu, nü armetult on tapnud ja surnuks loõnud.

Selle peale vastas üks neist: neid olevat nü kaua püinatud ja vaevatud, et nad seda kauemini enam välja kannatada ei saanud. Meister küsis jällegi: mis põhjusel on nad vaesed mungad Parises surnuks loõnud? Nad vastasid: neilsinaseil olnud küllalt süüdi, ja kui veel oleks leidund üks küünrapikkune sakslane, oleks seegi pidanud surema; kui aga meister tahaks neid oma alamaiks võtta (sest nad kuulusid Taani kuningale), süs tahaksid nad temale sõnakuulelikud olla, muudu ei taha nad endile ühtegi junkrut ehk

isandat. Meister vastas: see ei kõlbavat temale, et ta nūsuguseid mõrtsukaid jätaks karistamata, kes säärase teoga valmis saanud, määrast maailma algusest saadik veel kuulda pole olnud; nad peavad aga nü kauaks vabaks ja puutumata jääma, kuni ta uuesti tagasi tuleb ja eestlasi on karistanud. Kui kuningas seda kuulis, said nad vihaseks ja nõudsid: lastagu neid oma väe juurde tagasi ja lubatagu neid oma õnne katsuda ning seda teha nii hästi kui võimalik. Ka kõnelesid nad salaja, et tahavad kõik need isandad surnuks liüa; siis võivat nad suure auga surra. Kui meister seda kuulis, läks ta välja ja käskis Järva foogti, et see nende küllaste eest küllalt hoolitseks. See sündis Päide lossi loovi all.

Nüüd tahtis üks eestlastest foogti surmata. Foogti kannupoiss oli aga valvas ja hüppas oma isanda ette, sai raskesti rinda ja kaks korda kätte haavata. Nüüd haarasid isandad sõjarüüstad ja raiusid kõik need eestlased, kuningad ja sulased, tükkideks.

Varssi pärast seda läks meister suure väega Tallinna peale, tuli ühte külla, nimega Kimmole ja jäi sinna üheks päevaks ja ööks, et vägi kokku saaks tulla. Pühapäeval pärast seda tulid 200 eestlast vara hommikul enne päeva ja tahtsid seda kohta rüüstata. Neile tormati kallale ja 100 neist löödi maha; teised pääsesid põgenema.

Varssi pärast seda tulid veel 100 eestlast ja ei teadnud sellest lüüasaamisest midagi; sellenärast püürati nad sakslaste poolt ümber ja 60 neist löödi maha. Kui see oli sündinud, läksid sakslased lauda ja asusid sööma, aga hobused jätsid nad sadulasse, sest vaenlased võisid jälle tagasi tulla. Sealst tuli aga tuhat nelja Põltsamaa foogti venna teener ja tõi teate, et eestlasi olevat palju kohal ja nad tahtvat foogti lüüa, nõudis sellenärast küret abi. Kohe istusid nad hobuste selga

ja ratsutasid foogti juurde, kes pool penikoormat eemal asus. Kui sakslased päralt jõudsid, jooksid vaenlased Kannavere ranna. See asus aga nüü, et sinna igalt poolt sisse sai pääseda. Süss ütles meister omadele, nad pidavat jala võitlema. Sellega olid nad päralt, tulid ho buste seljast maha ja asusid vööst saadik ranna. Seal said surma vend Herman von Nesen ja veel kaks orduvenda, nelü aadlikku ja 14 talupoega. Kuüd süski ei pääsenud sealt palju eestlasti. Meister tuli rabast välja, oli märg ja norine.

Kui ta aga teada sai, et talupojad jällegi kogunevad, käsutas ta oma mehi ja asus uuesti ranna talupoegade kallale, ja nad löödi kõik maha, kes kätte saadi, ning sakslased läksid selle järele jällegi laagrisse. Süski pidi Järva foogt raba äärde valvele jääma ja vaenlast silmas pidama. See laskis oma tõlgi läbi hüüda, kes veel elus ning end alla anda tahtvat, see pidavat armu saama. Süss tulid 15 eestlast, kes olid haavamata jäänud, üksteise järele ja palusid armu; kui neile see antaks, süs tahtvat nad ühes

naiste ja lastega Pajdesse elama asuda. Neile lubati
armu. Sius alistusid nad, ja eestlasi tapeti maha 1600
selles Kannavere rabas. Selle järele läks Järva
foogt Kimmolesse teiste juurde.

Sealt läks meister Tallinna poole, ja kui ta keskna-
dalal linnale ühe penikoorma lähedusse jõudis,
kutsus ta oma mehed kokku ja ütles: siin olla suur
soo, üks penikoorem pikk, selle võivat vaenlased, kui
nad nii suurt väge näevad, oma alla võtta; sellepärast
oleks tema nõu, et kaks lippu väge välja saadetakse,
kes neid kinni peaks, et nad ei saaks sesse sohu põ-
geneda. See meeldis neile ja selleks valiti Treideni
foogt ja Võnnu foogt, kes sinna läksid. Seal ütles Võnnu
foogt eestlastele: meister saatnud teda küsima, kas
nad tahavad oma sõjariistad maha panna ja end alla anda.
Sest kui see sünniks, heidetaks nende peale armu, olgu-
gi ainult sius, kui nad mässu algatajad välja annavad.
Eestlased olid sellega päri.

Kui nüüd vaheneal suur vägi lähenes, ratsutas
foogt meistri juurde ja teatas temale, mis oli

korda saadetud ja et eestlased end mõõgaloõgita tahavad alla anda. Selle peale laskis meister kogu sõjaväe kokku tulla ja andis talle sellest teada, oodates temalt selle kohta nõu. Sõjamehed olid kõik selle vastu ja ütlesid: eestlased on nende sõpru ja sugulasi surnuks loõnud, seda tahavad nad kätte maksa ega soovi neile mõrtsukaile armu anda. Sõs saadeti foogt uuesti eestlaste juurde teatega, et neile armu ei anta, ja nad pidid end kaitsma. Eestlased pistsid sõs kohe põgenema ennenimetatud soo poole. See aga ei aidanud neid palju; sest neist loõdi 3000 üürikese ajaga maha, kusjuures üks noor orduhärra surma sai. Kui taplus oli lõppenuid, tuli Tallinna linnast hulk inimesi surnuid vaatama, nende hulgas oli üks kodanik kes tuli ka surnute hulka; seal tormas üks eestlane üles, oli paljas ja alasti ning oleks kodaniku üpris hukanud (nii vaenulised olid nad sakslaste vastu, et see eestlane veel poolsurnult tahtis kodanikku tappa). Seda märkas üks rüütel, kihutas ratsa juurde ning lõi eestlase lõplikult maha. Selle järele lõi meister

oma telgi üles lossi lähedal väljal. Seal toodi meistri ette üks vangistatud sakslane, kes surma kartusel eestlaste poole üle oli et Turu foogt vüe päeva ja eestlastele abi

riputati ülejoogs- gumisi jalasoo- tulid lossist pealikud sid meistrit eest ning et

test lahti saanud et nad naised, sed on kaotanud, nad end roots- ei suuda ka kuningale see

maa-osa alale jääks (sest Harju, seal ka Tallinna ja Viru, kus asub Rakvere, kuul- sid Taani kroonule); palusid sellepärast meistrit, et see neile annaks oma kaitseväge ja isandaks herra

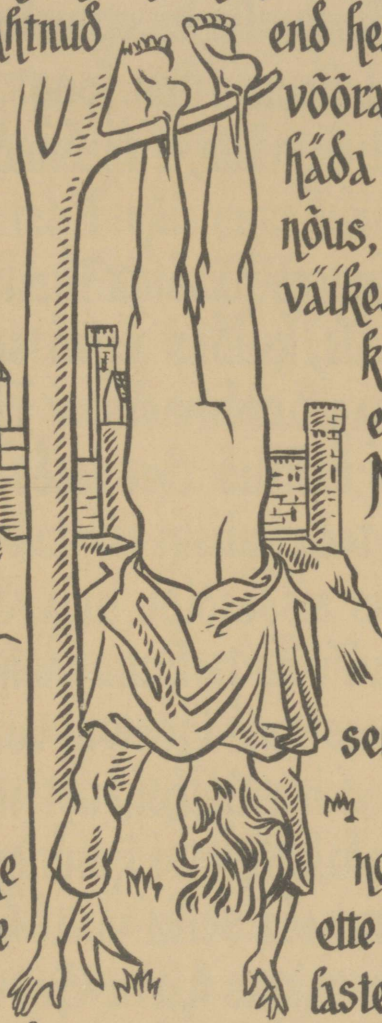

länud. See teatas, sees pärale jõuab toob. Selle järele nud sakslane ta- ni pidi üles. Süs Taani kuninga Tallinnas, täna

nästmise nad eestlas- ja kaebasid sel puhul, lapsed ja kõik oma- sellepärast ei suuda laste vastu kaitsta; auga vastutada, et Taani

maa-osa alale jääks (sest Harju, seal ka Tallinna ja Viru, kus asub Rakvere, kuul- sid Taani kroonule); palusid sellepärast meistrit, et see neile annaks oma kaitseväge ja isandaks herra

Goswin von Herike, kes ka Rakvere asevalitsejaks
oleks. Meister ei tahtnud
ohtu panna ja end
segada, kuid oleva
sellega kummatagi
neil kindlustel
tahtis ta teada,
püdi talitama,
kahju ei saaks.
legi, et mis sea-
maksudest ära
seda tahavad nad
tasuda ja temale
satiga kirja anda.
Goswin von Herike
pealikuks kuningale
rele surmati eest-

end heameelega häda
võõraste maasse
hüda tõttu oli ta
nõus, ütles aga: et
väikesed varad olid,
kuidas nendega
et sellest mingit
Nad ütlesid jät-
tuslikkudest
tarvitatakse,
heameelega
selle kohta püt-
Nü otsustati
nende kindluste
ette panna. Selle jä-
laste pealikus.

Reedel pärast seda asus meister teele, liikus Haa-
psalu poole ja tahtis piiskoppi ja pappe kaitsta. Kui
eestlased sellest teada said, jooksid nad võssa ja rappa.

Pühapäeval pärast seda ilmus Vüburí foogt suure väega Tallinna alla, ei saanud aga maale tulla.

Teisipäeval ilmus Turu foogt, nimega Nikolause poeg; ta tuli maale, ei teadnud aga, et eestlased on loodud. Reidil asus üks Rostoki laev; sellest läks üks laevamees paadiga Turu foogti juurde ja jutustas temale, kuidas asjad seisid ja et eestlased loodud, ka et ordumeister Harju- ja Virumaa kaitsesõjaks valitud. See teade ajas foogti vihale ja kurvastas teda; süski läkitas ta ühe saadiku Tallinna ja nõudis sissesõidu luba. See anti talle linna-
rae poolt, ja nüü võis ta kuue mehega maale tulla. Kui ta nüüd lossi ees vend Goswin von Herike ette ilmus, hakkas ta kõnelema ülekohtust, mida Taani kuningas tema isandale, Rootsi kuningale teinud, sellepärast tahtvat ta seda sellel maal kätte maksa.

Selle peale vastas härra Goswin, temal ei kõlba vat seda maad, mille eestlased suurde hätta ajanud, jällegi petta, et aga vaen mõlemate kuningate vahel võiks tõusta, tahtvat tema selle eest

seista, et see rahu lahendataks. Sellega oli foogt päri, ja nüi tehti rahu. Seda aga rikuti juba samal päeval, sest et rootslased oma paatidega maale tulid, võtsid Tallinnalt tema lojused ja viisid nad ära või tapsid maha, mille järele nad Rootsi tagasi läksid.

Harjust olid kaks eestlast Pihkvasse läinud ja venelastele teatanud, kuidas kõik sakslased Harjus ühes meistri ja orduvendadega maha tapetud ja et eestlased omale kuninga valinud; tahavad nad nüüd kuulsust saada, süs võiksid nad, venelased, küll maa vallutada.

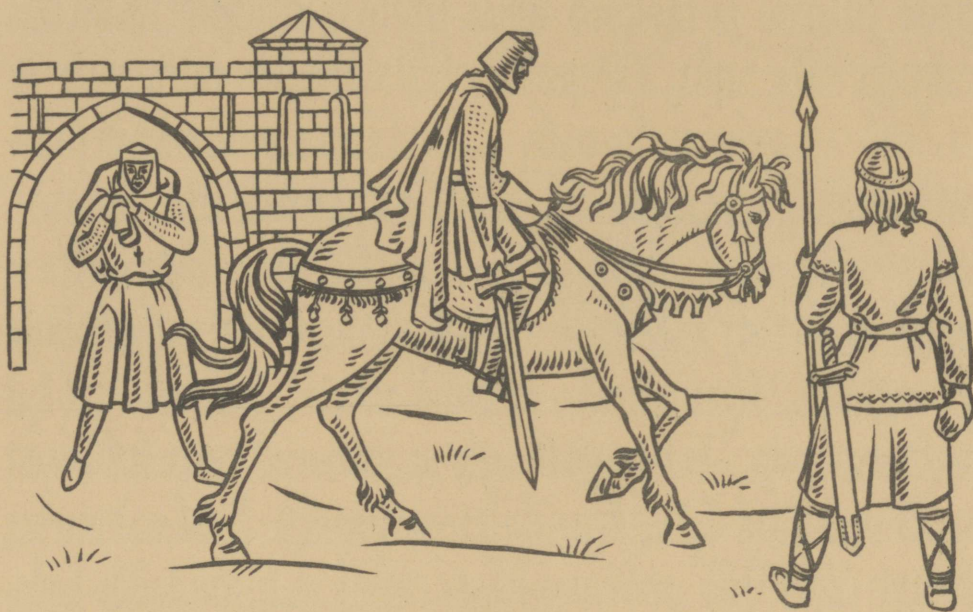
Selle peale kogusid venelased 5000 meest kokku tungisid Tartu piiskopkonda, röövisid ja põletasid täie hooga, tapsid Ötenää mail inimesi ja loomi, keda kätte said. Vend Diederich von Rambou korraldas sõjakäiku Kirepääs, ja kui ta teate sai, kogus ta orduvennad, kannupoisid ja veel hulga sõjamehi kokku, sai abiks piiskopkonna mehi ja venna Hildebrandt von Leuteni, Põltsamaa foogti, samuti mõlemad foogtid Karksisist ja Sakalast; ta oli ka kirjad saatnud

Otepäässe. Need kirjad andis isand Johann Uxküll
üle eestlasele, kes selle Tervastusse pidi viima, et

nad edasi lähesisid. Aga talupoeg jäi teel karu kätte ja
jäi sinna maha, nü et kirjad ei jõudnud õigel ajal pärale.
Nü liikus vend Dirck venelaste vastu ja tungis neile
kallale. Vend Johann de Witte oli kartmatu ja pani
mõned vaenlastest kohale. Sama lipu all oli üks rüü-
tel, nimega Johann von Lewenwolde; see tungis osa
rüütelkondlastega vaenlasele kallale ja lõi nad põge-
nema, nü et üle tuhande venelase seal hukka sai, kuna

teised põgenesid. Teiselt poolt aga said ka isand Joh-
ann von Lewenwolde ja vend Johann de Witte kahe

teise vennaga ning ka neliteistkümme sakslast
surma.

Püha Jakobi päeva õhtul samal 1343. aastal löid
saarlased kõik sakslased maha, noored ja vanad,
nagu see Hæjus oli sündinud, uputasid preestrid
merde ja asusid samal päeval Põide kantsi alla; olid
seal kaheksa päeva, sest nad teadsid, et loss end kai-
tsta ei suuda. Et nüüd foogt ei suutnud lossi hoida,

jüdas ta omadega nõu, et rahu teha ja maja käest anda. Sellega olid kõik päri, lükitasid sellepärast talupoegade juurde ja lasksid neile ütelda, et nad tahavad rahuga alla anda. Talupojad olid selle üle rõõmsad ja andsid äraminejale vaba läbipaasu; kuid nad ei pidanud enesega midagi ühes võtma, ainult iga isand võis võtta kaks hobust ja nüunalju, kui ühte seljakotti mahtus; aadlikud võisid kaasa võtta ühe hobuse ja mõõga. Kui nüüd väravad avati, lükkusid nad kurvalt minema. Talupojad aga ei pidanud oma lubadust, vaid nad löid kõik kividega surnuks. Seal sai surma foogt ühes viie orduvennaga ning paljude teiste kodakondssetega.

Meister Burchard palus härdalt Preisi suurmeist rüüt kirja teel abi ja teatas temale sellest jõeldast teost Lüüvis. See saatis temale kohe 2 komtuuri, 27 venda ja 600 hästivarustatud meest.

Need jõudsid pühapäeva õhtul laevadel Rügen. Nende päralejõudmise üle oli meister rõõmus ja jagas sõjaväe osadesse süüa ja tänna. Igal pool tõusis

kohe kära, et kõrge meister olevat kümme tuhat meest Lüvisse saatnud. Sellepärast valmistasid venelased end kaitsmisele.

Harjulased tegid kaks linnust ja saarlased ühe, milles nad oma naised, lapsed ja vara tahtsid kaitsta.

Algava talvega lükkus meister suure sõjaväega Harjusse ja rüüstas kogu maa, läks selle järele jalg-
si linnuste alla. Temale järgnesid teised ja tormasid vaenlastele kallale. Seal said kaks isandat raskesti haavata, üks Preisist, teine oli vend Buff, nad suridki selle järel mõlemad; selle eest aga said vaenlased igal pool lüüa.

Selle järele tahtis vend Goswin, Tallinna pealik, teada, kui palju eestlasi oli hukka saanud sellest ajast, kui mäss oli alanud; saatis selleks ühe kannu-
noisi külast külla, ja leiti hukatuid kolmkümmend tuhat inimest, noori ja vanu.

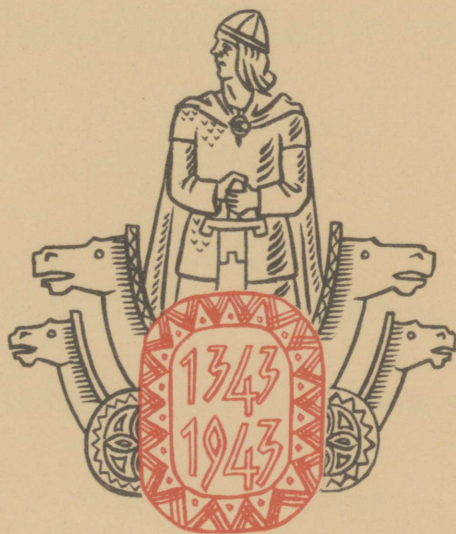
Pärast seda võttis meister sõjakäigu Saaremaale Pette. Kui ta aga väinani jõudis, polnud see kinni küllanud, sellepärast pöördus ta jälle kurvalt tagasi. Aga varssi pärast seda tuli teade, et väin olevat juba

küllalt kinni külmunud ja saavat üle minna. Sellepärast kogus meister oma sõjaväe kokku, läks Saaremaale, röövis ja põletas ja jõudis süs linnuse juurde. See oli suur ja lai, millesse talupojad olid kogunenud. Selle juurde jõudis ta enne päikese tõusu ja tungis vaenlasele kallale. Linnus oli aga (mahalastud) puudega ümbritsetud ja kaitserinnakuga kindlustatud. See tõmmati konksuga ühest kohast maha. Sealst kaudu läks vend Arnt von Hercke, Segevoldi kumpan, lüüga plangule, ja kuigi ta oli käest läbi torgatud, ei lasknud ta lüüu käest, vaid tungis ühes teistega sisse. Seal sai surma kolm orduvenda ja 9000 saarlast.

Sealt läks meister Nectise külla. Sinna tulid saadikud, teiste eestlaste läkitatud, langesid meistrile jalge ette ja palusid armu, lubasid mitte kunagi enam kristluse vastu hakata, vaid alati sõnakuulelikud olla. Neile anti nüüd armu. Aga nad ei pidanud kaua lubadust, vaid hakkasid uuesti mässama ....

Nüüd olid ka paljud talupojad Harjust kokku lüütunud, sest nad tahtsid Viljandi vallutada. Et nad

se da aga jõuga ei suutnud teha, siis mõtlesid nad
plaani välja ja lasksid rukiste (mida nad iga aasta
maksuks pidid andma) kottidesse mõne mehe pista
ja neid nü lassi vüa. Aga see anti ühe naise poolt
ära, kelle poeg seal hulgas oli; selle palus tema va-
baks. Nü võeti teised kinni ja visati nad vangikel-
desse (mis on üks väga sügav kelder maa all),
kus nad hukka said.

RK

›ILUKIRJANDUS JA KUNST‹

TALLINN

1 9 4 5

Litografeerimisele antud

6.I 1945

Trükkimisele antud

30.I 1945

MB-00441

Seda raamatut on trükitud

600

nummerdatud

ja

2700

nummerdamata eksemplari

Trükikoja tellimise number

193

Graafikatööstus

›OKTOOBER‹

Tallinn

